

Hrvoje Banaj: Naša večer popijevke – predavanje uz pjevane primjere

Umjetničkim „liedom“ naziva se vrsta pjesme koja se interpretira isključivo po glazbenim notama i razvila se krajem 16. stoljeća. Pretpostavlja klasičnu pjevačku izobrazbu i razlikuje se svojim tradicionalnim izvedbenim okvirom u vidu „večeri popijevke“ (Liederabend) od arije u operi i oratoriju, kao i od kazališne pjesme u kazališnim komadima.

Prema shvaćanju nastalom krajem 19. stoljeća, razlika između umjetničke popijevke i narodne pjesme sastoji se u tome da se narodna pjesma predaje usmeno te često autor ostaje nepoznat, a umjetnička sadrži zahtjevne skladateljske zahvate poznatog skladatelja.

Umjetnički „lied“ u užem smislu europska je popijevka s vremenom nastanka nakon 1810. (početak Schubertova uglazbljivanja) sve do djela Richarda Straussa i Arnolda Schönberga, pri čemu težište leži na pjesmama njemačkoga govornog područja. U širem smislu umjetnički je „lied“ solistička pjesma zapadnoga svijeta s (pretežno akordičkom) instrumentalnom pratnjom. Umjetnička pjesma u najširem smislu obuhvaća sve pjesme svih vremena, koje u sebi sadrže „nešto umjetničko“.

Postoje tri forme umjetničkog „lieda“: jednostavne strofične pjesme, varirane strofične pjesme i prokomponirane pjesme.

1. Jednostavne strofične pjesme

Kod strofičnih pjesama melodija i pratnja su u svakoj strofi iste. Tako postignuta atmosfera proteže se kroz cijelu pjesmu. Promjene raspoloženja nemaju utjecaja na strofičnu podlogu.

Slušni primjer 1: J. Brahms: Der Gang zum Liebchen (iz ciklusa 7 Lieder, Op. 48) Katarina Tomaš, korepetitorica Eva Kirchmayer Bilić

2. Varirane strofične pjesme

Melodija i pratnja mijenjaju se kod variranih strofičnih pjesama u pojedinim strofama. Promjene raspoloženja imaju samo mali utjecaj na strofičnu podlogu (npr. Mutacija dur – mol, kićenje strofa, dopune manjim novim dijelom).

Slušni primjer 2: F. Schubert: Ständchen Filip Filipović, korepetitorica Eva Kirchmayer Bilić

3. Prokomponirane pjesme

Kod prokomponiranih pjesama događaje slijedi uvijek nova melodija i pratnja. Ovakav način uglazbljivanja pogodan je uglavnom za tekstove koji nisu strofični, već imaju prozni ili pripovjedni karakter. Strofične pjesme također mogu biti sadržajno prokomponirane.

Slušni primjer 3: J. Brahms: Immer leiser wird mein Schlummer (iz ciklusa 5 Lieder, Op. 105) Katarina Tomaš, korepetitorica Eva Kirchmayer Bilić

Umjetničke „lied“ pjesme pjevaju se striktno prema notaciji, a narodne pjesme se prenose, kako je rečeno, usmeno. Kod mnogih je narodnih popijevki autor zato nepoznat. No postoje narodne pjesme, čiji je autor poznat, a stoga se narodne pjesme dijela na primarne (autor poznat) i sekundarne (autor nepoznat). Katkad narodne i umjetničke popijevke prelaze jedne u druge. Schubertovu pjesmu Der Lindenbaum iz njegova ciklusa „Winterreise“, čiju je dramatičku molsku mutaciju jedne strofe u svojoj obradi za muški zbor Friedrich Silcher naprosto preskočio, smatramo danas narodnom pjesmom „Am Brunnen vor dem Tore“.

Njemački se umjetnički „lied“ u užem smislu razvio u glazbi 19. stoljeća s glavnim predstavnicima Franzom Schubertom, Robertom Schumannom i Johannesom Brahmsom te Hugom Wolfom.

Franz Schubert uvelike je proširio pojam popijevke. Klavirska pratnja emancipirala se od pjevača i time stvorila bogatiju kontrapartiju melodiji, glazba je dobila na težini i odredila izražajni sadržaj djela. U dramatskoj gradaciji se to lijepo raspoznaje u pjesmi „Erlkönig“: pjesma u kojoj klavir dočarava galopiranje konjskih potkova. U pjesmi „Gretchen am Spinnrade“ u klaviru se čuje jednakomjerno okretanje kolovrata. Tekst potječe iz Goetheova Fausta. Schubert se usudio poslati svoju skladbu Goetheu, no Goethe nije bio pretjerano impresioniran Schubertovim novim stilom – nije mu se dopalo što, prema njegovu mišljenju, tekst ne stoji u prvom planu. Stoga je preferirao jednostavnije uglazbljenje Carla Friedricha Zeltera. No to nije zaustavilo Schubertovu sve veću popularnost.

Slušni primjeri 4 i 5: F. Schubert: Die Liebe te Rosamunde Katarina Tomaš, Ivana Miletić, korepetitorica Eva Kirchmayer Bilić

Oba Schubertova ciklusa „lieda“ „Die schöne Müllerin“ (1823.) i „Winterreise“ (1827.) na tekstove Wilhelma Müllera ubrajaju se u vrhunce literature „lieda“ i mjerilo su kvalitete svih muških interpreata, iako su ih izvodile i velike pjevačice poput Christe Ludwig, Brigitte Fassbaender oder Christine Schäfer. Njegove su pjesme toliko popularne da su njemačku riječ Lied preuzeli i drugi jezici (francuski: le lied, u Francuskoj se koristi od 1830ih, 1868. von Édouard Schuré uveo ga je u francuski rječnik; engleski: the lied, 1876. po prvi puta se pojavio u engleskom leksiku i, dakako, u hrvatskom također: lied).

Robert Schumann skladao je brojne pjesme, koje su usko vezane uz literarne predloške. Drži se vrijednosti kvalitativno vrhunskih predložaka za svoje kompozicije po motu: bez dobre poezije ne može nastati dobra pjesma. Klavir kod njegovih pjesama predstavlja samostalnog, jednakovrijednog partnera: on podvlači i komentira pjevanu liniju, ironizira prethodno, primjerice, ljubavno priznanje i stvara raspoloženje i atmosferu.

Hugo Wolf komponirao je također veoma orijentirano na tekst. Isprva gorljivi vagnerijanac, pokušao se kao neprilagođeni autodidakt osloboditi sjenke svojega velikog idola i stvoriti nešto vlastito. Izvedba Wolf-popijevki pretpostavlja visoku dozu inteligencije i sposobnosti uživanja, budući da se glas i klavirska pratnja stavljaju u službu poezije.

Slušni primjer 6: H. Wolf: Gesang Weylas aus den „Mörke Liedern“ Katarina Tomaš, korepetitorica Eva Kirchmayer Bilić

Kod izvedbe „lieda“ valja obratiti pozornost na to da to NIJE BELCANTO, da tekst stoji u prvom planu te mora biti savršeno razumljiv, a nota, koje je zapisao autor, striktno se mora pridržavati.

Zahvaljujem se na Vašoj pozornosti i predlažem da još koji trenutak uživamo u najfinijim notama proizašlim iz pera Schuberta i Brahmsa.

Počujmo Schubertove: *Am Meer* koju će pjevati Roko Radovan te *Der Musensohn* koju će pjevati Katarina Tomaš, uz pratnju profesorice Eve Kirchmayer Bilić koja će naravno korepetirati i Brahmsove: *Sonntag* u interpretaciji Roka Radovana te *Sapphische Ode* u interpretaciji Katarine Tomaš.